

Maak mensen niet onnodig bang voor nepnieuws

We lezen steeds vaker over nepnieuws en buitenlandse bemoeienis met verkiezingen. In verschillende landen hebben we ook kunnen zien dat verdraaide of verzonden berichten viral gaan. Minister Ollongren waarschuwde Nederland eerder dit jaar voor beïnvloeding vanuit Rusland. En onlangs stelden D66 en CDA voor om een brede publiekscampagne tegen nepnieuws te beginnen. Maar hoe groot is de dreiging nu precies in ons land? Moeten we ons zorgen maken of zijn de voorgestelde middelen erger dan de kwaal?

Het is zonder meer zo dat desinformatie schadelijk kan zijn voor de democratie. Het ondermijnt het vertrouwen in de media en de politiek. Ook wordt de kiezer op het verkeerde been gezet. Gelukkig blijkt uit onderzoek, bijvoorbeeld van de Oxford Reuters-groep, dat in Nederland nepnieuws tot nu toe slechts een relatief kleine impact heeft. Nepnieuws beperkt zich vaak tot groepen ‘gelovigen’ die hun eigen meningen en vooroordelen willen versterken. Ook wordt onwelgevallige informatie soms als nepnieuws bestempeld. In totaal maakt slechts 30% van de Nederlanders zich zorgen over wat wel waar en wat niet waar is op het internet. Daarmee neemt Nederland een bijzondere positie in. Brazilië staat op de eerste plaats met maar liefst 85%, op enige afstand gevolgd door de VS met 64%. Nederland staat op de laagste plek van de 37 onderzochte landen. Dit is belangrijk omdat nepnieuws effectiever is naar mate de angst ervoor groter is. En met die angst valt het in Nederland dus best mee.¹

PROPORTION WHO SAY THEY ARE VERY OR EXTREMELY CONCERNED ABOUT WHAT IS REAL AND WHAT IS FAKE ON THE INTERNET WHEN IT COMES TO NEWS – ALL MARKETS

Q_FAKE_NEWS_1. Please indicate your level of agreement with the following statement. Thinking about online news, I am concerned about what is real and what is fake on the internet. Base: Total sample in each market.

Onderzoek van het Commissariaat voor de Media laat bovendien zien dat juist Nederlanders nog steeds verschillende nieuwsbronnen raadplegen (zie tabel 2).² Daarin lopen we als Nederland voorop. We herkennen nepnieuws daardoor beter en komen (vooralsnog) niet in een informatiebubbel terecht. De impact van nepnieuws is het grootst als je geen tegengeluid hoort. Daarnaast is het nieuwsaanbod in Nederland nog altijd behoorlijk pluriform. Dat helpt bij het onderzoeken of het om nepnieuws gaat. Nederlanders zijn daardoor nog relatief weerbaar tegen impact die nepnieuws kan hebben. Een groot verschil met andere Europese landen waar de vrije pers beknot wordt, zoals Hongarije.

¹ Mediamonitor juni 2018, www.cvdm.nl/nieuws/nederlanders-hebben-weinigzorgen-over-nepnieuws/#

² <https://www.mediamonitor.nl/wp-content/uploads/Mediamonitor-2018-Reuters-Institute-Digital-News-Report-Nederland-2018.pdf>

Gebruikte nieuwsmediatypes per leeftijdsgroep 2018 (in procenten)

	Totaal	18-24	25-34	35-44	45-54	55+
Televisie	73	59	54	68	77	84
Print	37	26	26	29	29	51
Radio	42	34	33	39	39	49
Online (zonder sociale media/blogs)	34	20	35	37	41	33
Online (met sociale media/blogs)	79	91	89	80	80	70
Sociale media & blogs	45	71	55	43	39	37
Traditioneel online (televisie, radio and print)	55	65	59	58	55	50
Traditioneel offline (televisie, radio and print)	85	77	70	83	86	94

Reuters Institute Digital News Survey 2018 / Commissariaat voor de Media

Een verkeerd gekozen publiekscampagne om Nederlanders te waarschuwen voor nepnieuws zou daarom het probleem wel eens groter kunnen maken dan het nu is. Juist omdat we er nog goed voorstaan, is het risico aanzienlijk dat een dergelijke campagne het algemene vertrouwen in media ondermijnt. En daarmee de democratische rechtstaat. Daarmee zou een publiekscampagne om nepnieuws te bestrijden zelfs kunnen leiden tot een groter wantrouwen in media: een zeer ongewenste *self-fulfilling prophecy*.

Wat dan wel? Ik ben ervan overtuigd dat goed geïnformeerde burgers de basis vormen voor een veerkrachtige, weerbare democratie. Daarom is wel degelijk adequate actie en zorgvuldige voorlichting nodig. Want er gaan ook stemmen op om desinformatie op een heel andere manier aan te pakken, namelijk via censuur. Dat middel is veel erger dan de kwaal. Censuur moet te allen tijde worden voorkomen, dat geldt uiteraard voor overheids censuur maar evenzeer voor private als censuur door de sociale media platforms zelf.

Zo zijn er voorstellen gedaan om bepaalde bronnen of websites te blokkeren of degraderen in zoekopdrachten. Dat is niet effectief. Politieke willekeur ligt op de loer en internet trolls duiken gewoon ergens anders op of vermommen zich beter. Zo ontstaat er een wapenwedloop die niet te winnen valt. Bovendien hebben mensen het recht om zelf te bepalen wat ze willen lezen, ook als dat nepnieuws is. De suggestie dat de 'mainstream media' de voorkeur geniet boven zogenaamde alternatieve mediabronnen, speelt juist in de kaart van degenen die belang hebben bij het zaaien van twijfel en desinformatie. In plaats daarvan moeten we zorgen dat mensen daadwerkelijk begrijpen wat ze lezen voordat ze informatie delen en dat ze toegang hebben tot diverse en onafhankelijke media.

Als voorzitter van de Europese Expert Groep over Nepnieuws en Online Desinformatie heb ik vorig jaar een rapport uitgebracht met daarin een groot aantal acties om dit probleem op een effectieve manier aan te pakken.³ Ik noem een aantal belangrijke aanbevelingen:

- Mediabedrijven zelf hebben soms onvoldoende tijd en middelen voor het controleren van informatiebronnen. Onafhankelijke fact-checking-technologie kan hier een belangrijke rol spelen. Maar ook moet er gewerkt worden aan een stevig toekomstbestendig Nederlands medialandschap. Media-instellingen ervaren toenemende concurrentie op de digitale advertentie markt en hebben in steeds meer moeite met het vinden van levensvatbare verdienmodellen. Wanneer media-instellingen niet kunnen overleven dan vermindert de diversiteit en daarmee een deel van de weerbaarheid tegen nepnieuws.

³ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>

- Sociale media, zoals Facebook en Twitter, kunnen meer doen om nieuwsbubbels te voorkomen door algoritmes aan te passen en alternatieven te bieden. Ook kunnen ze een andere volgorde in je zoekresultaten aanbrenen, waardoor je niet steeds bij dezelfde nieuwsbron uitkomt.
- Daarnaast moeten platforms zelf transparanter worden. Nieuwsbronnen moeten beter te identificeren en zichtbaar zijn voor lezers. Gesponsorde inhoud moet duidelijker herkenbaar zijn en al helemaal als het politieke advertenties betreft.
- De overheid heeft de plicht zelf transparant te zijn en de wetgever kan bijdragen aan een onafhankelijke, gevarieerde mediaomgeving door toekomstbestendige regels. Cruciaal is dat ze tegelijkertijd zorgen voor volledige bescherming van de vrijheid van meningsuiting en het beschikbaar stellen van budget voor onafhankelijke kwaliteitsniewsjournalistiek.

Maar het allerbelangrijkste is echter de weerbaarheid van burgers zelf. Op scholen gebeurt gelukkig al veel om jongeren mediawijs te maken. Maar we moeten absoluut ook volwassenen bereiken. En vooral: laten we ons teweer stellen tegen de afkalving van het vertrouwen in nieuwsmedia. Want pluriforme, onafhankelijke en toegankelijke media zijn cruciaal voor een gezonde, veerkrachtige democratie.